

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін факультету №6**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Політологія»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 «Право» (Правозастосування)

за темою: «Політичні режими»

м. Харків 2023 рік

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
30.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
25.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
29.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-гуманітарних дисциплін (протокол від 25.08.2023 р. № 9)

Розробник: доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, кандидат філософських наук, доцент Могільова С.В.

Рецензенти:

завідувач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент Холод Ю.А.

професор кафедри теоретичної і практичної філософії ім. Й.Б.Шада ХНУ імені В.Н. Каразіна, доктор філософських наук, професор Прокопенко В.В.

План лекції

1. Політичний режим: поняття та ознаки.
2. Тоталітарний політичний режим.
3. Авторитарний політичний режим.
4. Демократичний політичний режим.

Текст лекції

«Політичний режим» у вузькому сенсі – це система методів, способів і засобів здійснення політичної влади.

У більш широкому плані це поняття використовується для відповіді на такі питання:

- як функціонує політична система,
- кому належить реальна політична влада в суспільстві,
- якими методами вона здійснюється,
- які об'єм і гарантії прав і свобод особи,
- як співвідносяться і взаємодіють громадянське суспільство і держава?

Сьогодні виділяють дві основні моделі процесу політичної соціалізації особи: «модель» інтересу і "модель" підпорядкування. Вони характеризують два основні типи взаємодії політичної влади та індивіда. Відповідно всі сучасні політичні режими підрозділяються на два великі типи:

демократичні та антидемократичні,

і в цьому полягає найбільша відмінність між політичними режимами сучасності.

В той же час поняття «політичний режим» спільно з поняттями «форма правління» і «форма державного устрою» визначають характеристику форми держави. В цьому випадку «політичний режим» використовується як синонім «державного режиму».

Політичний режим визначається багатьма параметрами. Серед них найважливішими є:

- міра участі народу у формуванні політичної влади;
- гарантованість прав і свобод особи і їх співвідношення з правами держави;

- міра реальної участі народу в політичному житті, наявність механізмів прямої демократії;
- характеристика реальних механізмів здійснення влади в суспільстві;
- положення засобів масової інформації, міра гласності в суспільстві і прозорості державного апарату;
- реальне співвідношення між законодавчими, виконавчими та судовими властями;
- положення політичних партій, рухів, суспільних об'єднань громадян в політичній системі; функціонування системи соціального представництва;
- політичне і юридичне положення і роль в суспільстві силових структур держави (армії, поліції, органів державної безпеки і так далі);
- домінування певних методів (переконання, примуси і тому подібне) при здійсненні політичної влади;
- облік інтересів меншості при ухваленні політичних рішень;
- наявність механізмів політичної і юридичної відповідальності посадових осіб, включаючи самих вищих.

Емпіричний опис політичних режимів минулого і сучасності виявив би їх велику різноманітність та істотні особливості. Проте ця різноманітність укладається в три основні теоретичні моделі (ідеальні типи) – демократичного, авторитарного і тоталітарного політичних режимів.

Поняття «тоталітаризм»

Тоталітарі́зм (лат. *totalitos* цілісний – той, що охоплює усе загалом) – система державно-політичної влади, яка регламентує усі суспільні та приватні сфери життя людини і не визнає автономії від держави будь-яких сфер суспільного життя.

Тоталітаризмом вважається політичне панування, яке вимагає необмеженого керування підлеглими і їхнє повне підкорення поставленим згори політичним цілям. Примусова уніфікація і невпинна жорстокість тоталітарної влади зазвичай обґрунтовується внутрішніми або зовнішніми загрозами існуванню держави.

Тоталітаризм зазвичай передбачає наявність фігури вождя, диктатуру і терор, регулярну мобілізацію населення в масові організації, нищення фактично або потенційно незгодних з режимом.

Витоки тоталітаризму

Прагнення повного контролю над суспільством було властиве багатьом деспотичним правителям, на догоду яким створювались релігійні доктрини, що обґрунтовували соціальну нерівність, привілеї знаті, прагнули нав'язати простолюду страх і смиренність, обґрунтовували всевладдя царя – намісника богів на землі.

Інтелектуальним лідером Стародавнього Світу був Єгипет (Хеме) зі своєю технологією іригаційного землеробства, «сотичним» календарем, «божественними» фараонами, жрецькою езотеричною наукою, мурашником будівничих гігантських споруд (безглузлого з господарчої точки зору сфінксу, непідвладних часу храмів і пірамід). Загалом суспільно-політичне мислення давніх єгиптян відзначається фаталізмом, теократичністю, обґрунтуванням деспотизму. Вся система управління тут будувалась на примусі і страху. Так, фараон Ахтой у своєму «Повчанні» вимагав дотримуватися законів і застосовувати насильство у разі будь-якого вияву непокори.

У державах Шумеру панувала думка, що воля богів – усе, а людини (навіть царя) – ніщо. Вся політична діяльність населення зводилась до законотворчості і збереження лояльності бюрократії, жерцям, царю.

Окремо зупинитися на позитивному ставленні індійської держави Маурів до буддизму, за вченням якого держава у своєму розвитку проходить три послідовні фази: з'являються взаємні обов'язки між володарем (піддані про народний добробут і спокій) та підданими (сплачувати податки), влада узгоджує свої дії з вимогами релігії, і, нарешті, стає знаряддям і провідником дерми (істини). Монарх перетворюється на володаря світу – *чакравартіна* («той, хто крутить колесо закону»). Отже, буддизм виправдовував централізацію влади, а тому, зрозуміло й отримав царську опіку.

Політичні теорії феномена агро-деспотичної держави були створені китайською філософською думкою. Так, помірковано-консервативну версію деспотизму, що опікує, розробив філософ Кун Фу Цзи (Конфуцій), створюючи чіткий поділ підданих на тих, хто «думає та управляє» і тих, хто «працює і підкоряється». Слід особливо виділити вчення китайських «законників» (легістів) (особливо відомий Шан Ян), що мало філософсько-теоретичне обґрунтування необхідності тотального контролю: держава має не служити народу, а бути для нього вузлом. До найважливіших політичних концепцій «законників» належать планова економіка, систематичне оновлення бюрократії, концентрація зусиль народу на землеробстві і війні, вчення про покарання і нагороди як найбільш ефективні засоби утримання влади. Отже, основу аграрного деспотизму «законників» має складати співвідношення слабкий народ – сильна влада.

Тоталітарну теорію створює давньогрецький філософ Платон, який вимагає заборонити всі політичні зміни і запровадити вжиття досконалу структуру – «зупинену» кастову державу на зразок деспотичного Єгипту або мілітарної Спарти, яка опікувалася б про благо загальне і не зважала б на індивіда.

Ознаки тоталітаризму.

Початковий перелік складався з шести ознак, але в другому виданні книги автори додали два, згодом інші дослідники здійснювали уточнення:

Наявність однієї всеосяжної ідеології, на якій побудована політична система суспільства.

Наявність єдиної партії, зазвичай керованої диктатором, яка зливається з державним апаратом і таємною поліцією.

Вкрай висока роль державного апарату, проникнення держави практично в усі сфери життя суспільства.

Відсутність плюралізму в засобах масової інформації.

Жорстка ідеологічна цензура всіх легальних каналів надходження інформації, а також програм середньої та вищої освіти. Кримінальне покарання за розповсюдження незалежної інформації.

Значна роль державної пропаганди, маніпуляція масовою свідомістю населення.

Заперечення традицій, зокрема традиційної моралі, і повне підпорядкування вибору засобів поставленим цілям (побудувати «нове суспільство»).

Масові репресії та терор з боку силових структур.

Знищення індивідуальних громадянських прав і свобод.

Централізоване планування економіки.

Майже всеосяжний контроль правлячої партії над збройними силами і розповсюдженням зброї серед населення.

Прихильність до експансіонізму.

Адміністративний контроль над відправленням правосуддя.

Прагнення стерти всі кордони між державою, громадянським суспільством і особистістю.

Тоталітаризм як крайня форма колективізму

Тоталітаризм можна розглядати як крайню форму колективізму: тоталітарні системи поєднує державна підтримка колективних інтересів (нації – нацизм, держави – фашизм чи трудящих – комунізм) на шкоду приватним інтересам і цілям окремого громадянина. Звідси випливають властивості тоталітарних режимів: наявність системи придушення невдоволених, всепроникний контроль держави над приватним життям громадян, відсутність свободи слова тощо.

2. Сутність авторитаризму.

Авторитарізм (лат. *Autoritas* – повна влада) – режим правління, за якого всю чи більшу частину влади зосереджено в руках однієї особи чи групи осіб. Роль представницьких органів влади зведено нанівець або занижено. Характерною рисою є зведення нанівець місцевого самоврядування, застосування репресій.

Авторитаризм, як форма політичної влади часто поєднується з автократією (форма ставлення до влади) і диктатурою (форма здійснення влади), хоча це не обов'язково. Наприклад, будь-яка революція, в тому числі демократична, буде проявом авторитаризму (оскільки революція відбувається тоді, коли наявна правова система не може впоратися з поточною ситуацією, а іншої правової системи поки не існує; революція повністю ламає наявну правову систему і, перебуваючи, таким чином, у правовому вакуумі, авторитарно оголошує себе носієм влади).

2. Види авторитаризму.

Воєнно-бюрократичний режим – диктатура військових та бюрократичних еліт при обмеженому залученні громадських інтелектуалів-професіоналів до формування політичних пріоритетів.

Корпоративний авторитаризм – режим, який визначає співробітництво значних економічних конгломератів як протиза ідеологізованості та однопартійності в політичній системі (режим Франко в Іспанії, Салазара в Португалії).

Дототалітарний авторитаризм – перехідний режим від демократії до тоталітаризму за якого соціальна група, що представляє тоталітарну утопію ще не визначилась, не утвердила владу, але поступово обмежує діяльність груп інтересів громадянського суспільства та церкви.

Постколоніальний авторитаризм – мобілізаційний режим, властивий колишнім колоніям на їхньому шляху до незалежності, намагання демократизувати суспільство супроводжується обмеженням політичного плюралізму в умовах нестабільного економічного розвитку.

Етнічна або расистська квазідемократія – повна мобілізація влади етнічною або національною меншістю з обмеженням громадянських прав представників інших національностей (Південно-Африканська Республіка).

Традиційні режими – закриті, з монолітною структурою політичної еліти, режими спадково-родового та династичного правління (сучасні абсолютні монархії – Саудівська Аравія, Оман, Бахрейн, Катар. Дуалістичні Мароко, Кувейт).

Султаністський режим – крайня форма патримуніального родового, спадкового правління при відсутності опозиції, політичного плюралізму та пасивності участі населення в політиці. Сильна тенденція до династичності влади, відсутня раціональна ідеологія, підданство султану підкріплюється ірраціональними факторами, маніпуляція символами, залякування населення і насильство.

Егалітарно-авторитарний режим – сучасний кумунізм в світі (В'єтнам, Китай, Куба, Венесуела), закритий режим з монолітною структурою та руйнуванням приватної власності.

Авторитарно-інегалітарний – режим з диференційованою структурою еліти, яка вступає в контакт з економічно привілейованими групами приватних інтересів, але через закритість режиму населення залишається бідним і безправним.

Змагальні **олігархії** – режим із пасивною соціальною базою, але відкритістю до участі в політиці різних представників великого капіталу. Політика будується на конкуренції економічних еліт.

Ознаки авторитарного суспільства

автократизм або невелике число носіїв влади (диктатор, військова диктатура, олігархічна група);

непідконтрольність влади народу, звужені або зведені нанівець дії принципів виборності державних органів і посадових осіб, підзвітність їх населенню;

ігнорується принцип поділу влади, глава держави, виконавча влада домінують,

роль представницьких органів обмежена;
 монополізація влади і політики, недопущення реальної політичної опозиції і конкуренції (іноді відсутність різноманітних політичних інститутів може бути наслідком незрілості громадянського суспільства, чи недовіри партіям з боку населення);

відмова від тотального контролю над суспільством, невтручання або обмежене втручання у позаполітичні сфери, насамперед у економіку;

в якості методів державного управління домінують командні, адміністративні, в той же час відсутній терор, практично не застосовуються масові репресії;

права і свободи особистості головним чином проголошуються, але реально не забезпечуються (насамперед, у політичній сфері);

особистість позбавлена гарантій безпеки у взаєминах з владою;

силові структури суспільству практично непідконтрольні і використовуються частково у політичних цілях.

одним з поширених явищ в рамках авторитарних і тоталітарних систем є практика імітації виборів. Імітація виборів являє собою проведення агітаційно-пропагандистського заходу з усіма формальними атрибутами виборів (пряме і таємне голосування, передвиборна боротьба, наявність альтернативних кандидатів і т. д.) при повній відсутності навіть найменшої можливості приходу до влади представників опозиції.)

При цьому відсутність якої-небудь ознаки не знімає з режиму клеймо авторитарності, так само як і за однією ознакою не можна судити про авторитарний характер режиму. З цієї причини часто питання про політичний режим в країні є спірним. Немає єдиних критеріїв авторитаризму.

Авторитарний режим - це «компроміс» між тоталітаризмом і демократією, він є перехідним від Т. до Д., так само як від Д. до Т. Авторитарний режим близький до тоталітарного за політичною ознакою, а до демократії - з економічного, тобто люди, не маючи політичних прав, мають всю повноту економічних прав.

3. Слово «демократія» відоме ще від часів Давньої Греції і у перекладі з грецької означає «владу народу». У ранній період свого існування в Давній Греції демократія розумілася як особлива форма або різновид організації держави, при якому владою володіє не одна особа (як при монархії, тиранії), і не група осіб (як при аристократії, олігархії), а всі громадяни, що користуються рівними правами на управління державою.

Протягом історії до ідеї демократії, заснованої на принципах свободи і рівності, зверталися кращі уми людства, збагачуючи і розвиваючи це поняття: Перикл (Давня Греція), Б. Спіноза (Нідерланди, XVII ст.), Ж.-Ж. Руссо (Франція, XVIII ст.), Т. Джефферсон (США, XVIII ст.), І. Франко (Україна, кінець XIX — початок XX ст.), В. Гавел (Чехія, XX ст.), А. Сахаров (Росія, XX ст.) та ін. Багато хто з них (наприклад, А. Токвіль) акцентували увагу на необхідності «вчитися демократії». Гете писав: «Лиш той є гідним щастя і свободи, хто що не день іде за них на бій». Кожна історична епоха вносила свої ознаки в поняття демократії і розставляла свої акценти на їх значущості.

Слово «демократія» вживається в різному значенні:

- як форма держави;
- як політичний режим;
- як принцип організації та діяльності державних органів і громадських організацій.

Коли про державу кажуть, що вона — демократична, то мають на увазі наявність усіх цих значень. Демократія як форма держави можлива в країнах із демократичним режимом, а відтак, із демократичним принципом організації та діяльності всіх суб'єктів політичної системи суспільства (органи держави, державні організації, громадські об'єднання, трудові колективи), котрі одночасно є й суб'єктами демократії. Зрозуміло, що суб'єктами демократії є насамперед громадянин і народ. Демократія ніде і ніколи не існувала без держави. Реально демократія є формою (різновидом) держави, яка характеризується, щонайменше, такими ознаками:

- 1) визнанням народу вищим джерелом влади;
- 2) виборністю основних органів держави;
- 3) рівноправністю громадян і насамперед рівністю їх виборчих прав;
- 4) підкоренням меншості більшості (перших останнім) при прийнятті рішень.

Будь-які демократичні держави будуються на підґрунті цих загальних ознак, але ступінь розвитку демократії може бути різним. Демократизація суспільства — це тривалий безперервний процес, що потребує не лише внутрішньодержавних, але й міжнародних гарантій. Сучасні демократичні держави (а бути демократичною державою є престижним) доповнюються низкою інших ознак і принципів:

- (1) додержання прав людини, їх пріоритет над правами держави;
- (2) конституційне обмеження влади більшості над меншістю;
- (3) повага до прав меншості на власну думку і її вільне вираження;
- (4) верховенство закону;
- (5) поділ влади та ін.

Виходячи із сучасного наповнення демократії якісним додатковим змістом, можна дати визначення демократії як зразка, ідеалу, до якого прагнуть цивілізовані держави.

Демократія — політична організація влади народу, при якій забезпечується: рівна участь усіх і кожного в управлінні державними і рівна участь усіх і кожного в управлінні державними і суспільними справами; виборність основних органів держави і законність у функціонуванні всіх суб'єктів політичної системи суспільства;

забезпечення прав і свобод людини і меншості відповідно до міжнародних стандартів.

Розглянемо ознаки демократії.

1. Демократія має державний характер:

- а) виражається в делегуванні народом своїх повноважень державним органам. Народ бере участь в управлінні справами в суспільстві і державі як безпосередньо (самоврядування), так і через представницькі органи. Він не може здійснювати сам належну йому владу і делегує державним органам частину своїх повноважень;
- б) забезпечується виборністю органів держави, тобто демократичною процедурою організації органів держави в результаті конкурентних, вільних і чесних виборів;
- в) проявляється в спроможності державної влади впливати на поведінку та діяльність людей, підкоряти їх собі з метою управління суспільними справами.

2. Демократія має політичний характер:

- а) передбачає політичне різноманіття. Демократія, як, утім, і ринкова економіка, неможлива без існування конкуренції, тобто без опозиції і плюралістичної політичної системи. Це знаходить вияв у тому, що демократія виступає принципом діяльності політичних партій у боротьбі за володіння державною владою. При демократії враховується різноманіття політичних думок — партійних та інших, ідеологічних підходів до вирішення суспільних і державних завдань. Демократія виключає державну цензуру та ідеологічний диктат.

Законодавства розвинутих західних держав закріплюють низку принципів, якими має гарантуватися політичний плюралізм:

- 1) загальне право голосу;
- 2) рівність при виборах;
- 3) таємне голосування;
- 4) прямі вибори тощо.

Нагадуємо, що ст. 15 Конституції України проголошує, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Цензура заборонена;

- б) ґрунтується на політичній рівноправності громадян на участь в управлінні справами суспільства і держави і, насамперед, рівності виборчих прав. Така рівність надає можливість вибору між різними політичними варіантами, тобто політичними можливостями розвитку.

Демократія передбачає проголошення, гарантування та фактичне втілення прав громадян — економічних, політичних, громадянських, соціальних, культурних, а так само — й їх обов'язків відповідно до міжнародних стандартів, закріплених у Хартії прав людини (Загальна

декларація прав людини 1948р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. і Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., які набрали сили від 23 березня 1976 р., та ін.). Законом України від 10 грудня 1991 р. «Про дію міжнародних договорів на території України» встановлено порядок застосування міжнародних норм про права людини.

Демократія передбачає законність як режим суспільно-політичного життя. Режим громадсько-політичного життя виражається у вимогах до всього суспільства — до всіх суб'єктів політичної системи (вони ж — і суб'єкти демократії) і, насамперед, до державних органів — засновуватися і функціонувати на основі суворого і неухильного виконання правових норм. Кожний орган держави, кожна посадова особа повинні мати стільки повноважень, скільки необхідно, щоб створити умови для реалізації прав людини, їх охорони і захисту.

Демократія припускає взаємну відповідальність держави і громадянина, що виражається у вимозі утримуватися від учинення дій, що порушують їх взаємні права і обов'язки. У Конституції України наголошено: «Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (ст. 3). Арбітром у можливих конфліктах між державою і громадянином є незалежний і демократичний суд.

Функції і принципи демократії

Функції демократії — основні напрямки її впливу на суспільні відносини, метою яких є підвищення соціально-політичної активності громадян в управлінні суспільством і державою.

Оскільки демократія — не статичний, а динамічний стан суспільства, її функції в різні історичні періоди змінювалися, збагачувалися, поглиблювалися.

Функції демократії можна поділити на дві групи:.

- що розкривають зв'язок із суспільними відносинами;
- що виражають внутрішні функції діяльності держави. До числа найзагальніших функцій демократії можна віднести такі.

1. Організаційно-політичну — організація політичної влади на демократичних засадах. Вона містить у собі під функцію самоорганізації народу (самоврядування) як джерело державної влади і виражається у наявності організаційних зв'язків між суб'єктами демократії: органами держави, державними організаціями, громадськими об'єднаннями, трудовими колективами.

2. Регулятивно-компромісну — забезпечення плюралізму діяльності суб'єктів демократії в цивілізованих рамках співробітництва і компромісу, концентрації і консолідації різних політичних сил навколо інтересів громадянського суспільства і держави. Правовим засобом забезпечення даної функції є врегульованість правових статусів суб'єктів демократії.

3. Суспільно-стимулюючу — забезпечення оптимального служіння держави

суспільству, стимулювання, урахування і використання громадської думки і активності громадян (консультативних референдумів, наказів, листів, заяв тощо) при розробці та прийнятті державних рішень.

4. Установчу — формування органів державної влади і органів місцевого самоврядування демократичним шляхом (конкурс, вибори).

5. Контрольну — забезпечення діяльності органів держави в межах їх компетенції відповідно до вимог нормативно-правових актів; підконтрольність і підзвітність усіх ланок державного апарату (наприклад, контроль представницьких органів за виконавчими органами, звіт останніх перед першими).

6. Охоронну — забезпечення державними органами безпеки честі і гідності кожної людини, охорони і захисту прав і свобод особи, меншості, форм власності, запобігання правопорушенням і припинення їх.

Останні три функції демократії виражають внутрішні функції держави.

Демократія — політичний режим, за якого єдиним легітимним джерелом влади в державі визнається її народ. При цьому управління державою здійснюється народом, безпосередньо (пряма демократія), або опосередковано через обраних представників (представницька демократія).

Пряма демократія (безпосередня демократія, пряме народовладдя) — сукупність форм організації державної влади, за якої основні рішення щодо управління справами суспільства й держави схвалюються безпосередньо всіма громадянами на референдумах, зборах тощо. Також відома як **чиста демократія**, що так само позначають форму народовладдя, за якої люди безпосередньо вирішують (наприклад, шляхом голосування, загальними зборами) політичні ініціативи.

Інститути прямої демократії: 1) референдум — голосування населення із метою вирішення найважливіших питань державного та суспільного життя; 2) збори громадян — зібрання громадян з метою висловлення позиції та прийняття рішень консультативного (дорадчого) або обов'язкового характеру.

Найбільш ранньою відомою прямою демократією вважається Афі́нська демократія V ст. до н.е., хоча вона не була всеохоплюючою демократією: жінки, іноземці та раби були виключені з неї. Рішення приймалися більшістю громадян, які через збори, раду і суди контролювали весь політичний процес.

Представницька демократія

Представницька демократія, (репрезентативне народовладдя) — це форма народовладдя, за якої право приймати рішення громада реалізує через обраних нею представників, які повинні відстоювати інтереси тих, хто їх обрав. Представницька демократія стає абсолютно необхідною для великих громад, де просто неможливо забезпечити регулярне зібрання усіх громадян. Як опосередкована, представницька демократія є власне менш демократичною ніж пряма. Особливо вагоме значення в системі цієї демократії мають парламенти,

склад яких формується через загальні вибори і яким громадяни делегують свої повноваження для здійснення функцій вищої законодавчої влади.

Електронна демократія

Електронна демократія (також ***е-демократія, віртуальна демократія***) — форма демократії, що характеризується використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) як основного засобу для колективних розумових (краудсорсинг) і адміністративних процесів (інформування, прийняття спільних рішень – електронне голосування, контролювання виконання рішень та т. д.) на всіх рівнях – починаючи з рівня місцевого самоврядування і закінчуючи міжнародним.

Відображає можливість кожного брати участь у формуванні та реалізації державної політики, прийнятті рішень органами влади, використовуючи при цьому інформаційні технології для двостороннього інтерактивного зв'язку між державою (органами влади) та громадянами.

Мета тут полягає у створенні фундаменту для участі громадськості у прийнятті «державних» рішень, здійснення впливу на формування і реалізацію державної політики, вирішення питань місцевого значення, посилення прозорості та підзвітності органів влади громадянам.